

SARKANO ĶIEĢEĻU ARHITEKTŪRAS RAKSTUROJUMS 19.GS. BEIGĀS 20.GS. SĀKUMĀ LATGALES PILSĒTĀS

Characterization of the Architecture of red bricks from the end of 19th century until the beginning of the 20th century on the territory of Latgale region

Jūlija Keiviša

Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija, e-pasts: julijakeivisa@inbox.lv

Aina Strode

Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija, e-pasts: aina.strode@ru.lv

Abstract. *The term “style of bricks” often is used to name one of the formal stylistic trends of 19th century or the beginning of 20th century which on the whole construction's background differs with its wall facades made only from bricks. The aim of the paper is to investigate and analyze the most remarkable examples of red bricks architecture of the end 19th century and the beginning of 20th century in Latgale region. The methods used in the research are based on the study of scientific and publicistic sources which discover evidences in architecture of the epoch.*

Keywords: *architecture of the red bricks, Historicism, neorenesans, brick style.*

Ievads

Katrs laikmets ienes savas arhitektūras un pilsētplānošanas attīstības paradigmas. 21. gadsimts ir nozīmīgs ar pieminekļu aizsardzību, ekoloģiju un energoefektivitāti. Lai nodrošinātu privātīpašumā esošu kultūras pieminekļu saglabāšanu, pieejamību sabiedrībai un sociālekonomisku izmantošanu, nozīmīgām publiskām funkcijām, būtu jāpievērš uzmanība, lai tiktu radīta vide, kas ir ērta ikvienam. Starpkaru un agrīnajā pēckara periodā par arhitektūras pamattendenci kļuva individuālas dzīves komforta apstākļu radīšana.

Sarkano ķieģeļu arhitektūras veidošanās un tās raksturs ir sarežģīts un dažādi interpretējams. Lai izprastu un novērtētu sarkano ķieģeļu arhitektūras izpausmes lomu Latvijas arhitektūras vēsturē, ir nepieciešams ielūkoties Latvijas pilsētu attīstībā 19.-20. gadsimtā.

19. gadsimta beigās un 20. gadsimta sākumā, augot pilsētām, Latvijā strauji attīstījās būvniecība. Līdz ar rūpniecības un tirdzniecības attīstību radās nepieciešamība izdot jaunus pilsētas apbūves un plānojuma principus. Pilsētās veidojās ekonomiskās dzīves un administratīvie centri un labiekārtotu dzīvojamo namu kvartāli. Vienstāva un divstāvu apbūves vietā parādījās daudzstāvu īres nami. Pie lielajiem rūpniecības rajoniem veidojās strādnieku nomales.

Raksta **mērķis** ir izpētīt un analizēt spilgtākos sarkano ķieģeļu arhitektūras paraugus 19. gs beigās un 20. gs sākumā Latgales pilsētās. Pētījumā izmantotās **metodes** balstās uz zinātniskās un publicistiskās literatūras materiālu izpēti, kas atklāj attiecīgā laikmeta liecības arhitektūrā.

Īss ieskats Latvijas arhitektūras vēsturē 19. gs. beigās un 20. gs. sākumā

19. gs. beigās un 20. gs. sākumā Latvijas teritorijā turpinājās aktīvs sociālo pārmaiņu un urbanizācijas process, kas bija aizsācies jau 19. gs. vidū – Latvija atradās Krievijas impērijas stratēģiski un saimnieciski nozīmīgā apgabalā, un attīstības temps šeit ievērojami pārsniedza vidējo līmeni impērijā. 19. gadsimta otrajā pusē strauji attīstījās rūpniecība, svarīga nozīme bija transporta sistēmas (it īpaši – dzelzceļu) izaugsmei, tika modernizētas lielākās ostas Ventspilī un

Liepājā, strauji paplašinājās pilsētu apbūve, pieauga to iedzīvotāju skaits. Vairāku pilsētu plānojumā izmaiņas veidojās, likvidējot novecojušās fortifikāciju būves. Šajā laikā izvērsās arī jauni stilistiski meklējumi, aizvien biežāk tika izmantotas pagātnes stilu formas. To radoša izmantošana oriģinālā kompozicionālā sistēmā radīja eklektisma stilu. Aizsākās arī jauni telpiskā un konstruktīvā risinājuma meklējumi (Latvijas arhitektūra, b.g.).

19. gs. beigās un 20. gs. sākumā pilsētu arhitektūrā būtiski izmainījās eklektisma mākslinieciskās kompozīcijas paņēmieni. Ēku apjomi kļuva sarežģītāki, fasādes plastiskākas, piesātinātāks kļuva arhitektoniskais un ornamentālais dekors. Arvien spēcīgāka kļuva pretruna starp laikmetīgu telpiski konstruktīvu risinājumu un ārējo māksliniecisko noformējumu (Zilgalvis, 2002).

Muižu eklektisma arhitektūrā plaši pārstāvēts tā saucamais „ķieģeļu stils”. Pirmo reizi pēc viduslaikiem celtniecības materiāls tika izmantots ne tikai praktiskiem, bet arī estētiskiem mērķiem, likta lietā tā faktūra, krāsa, variētas sīkdaļas. „Ķieģeļu stila” formas bieži patapinātas no gotikas stila pūra (Krastiņš, 2005). 19. gs. 70. gados celtās muižu pils būvē ir arī vēlīni neogotikas paraugi, kuru ārsienas nesedz apmetums. Piemēram, pils Priekulē (1887, arh. M. P. Berči, tagad pārbūvēta) (skat. 1. att.), kungu māja Ķīpēnos (19. gs. otrā puse), u.c. Tomēr sastopami arī šī stilistiskā virziena paraugi, kuru apdarē izmantoti apmetumā darināti ordera elementi. Šādos gadījumos novilkt stingru robežu starp „ķieģeļu stilu” un, piemēram, neorenesansi var tikai nosacīti. Ēkas, kuru veidolā ka materiāls un dekora elementi dominē ķieģelis, ir kungu mājas Skaistkalnē (pēc 1894. gada, arh. M. P. Berči) (skat. 2. att.), Kurmenē (19. gs. otrā puse), Cirstos (1886) un citur.

1. attēls. Pils Priekulē (1887), arh. M. P. Berči.
(http://vecumnieki.lv/uploads/_berci1.jpg.jpg).

2. attēls. Kungu mājas Skaistkalnē (pēc 1894. gada, arh. M. P. Berči).
(http://vecumnieki.lv/uploads/_berci2.jpg.jpg).

Muižu kungu nami tipoloģiskā ziņā ir dzīvojamās ēkas. Dzīvojamo ēku celtniecība eklektisma periodā sevišķi plaši izvērsās pilsētās, jo tajās strauji pieauga iedzīvotāju skaits. Lielākajās pilsētās cēla daudzdzīvokļu īres namus. Tie lielā mērā nosaka pilsētu apbūves seju, tāpēc 19. gadsimtu nereti dēvē par īres namu laikmetu (Krastiņš, b.g.). Šīs ēkas bija jauna tipa celtnes gan sociālā nozīmē, gan arhitektoniski telpiskā plānojuma ziņā. Īres namiem nebija arī mākslinieciskā veidola prototipu, tāpēc to arhitektūrai ir visai plašs formāli stilistiskais diapazons.

Latvijas teritorijā arhitektūras attīstību pārtrauca Pirmais pasaules karš. Celtniecība apsīka, kultūras un mākslas dzīve apstājās. Karadarbības rezultātā aizgāja bojā daudzu muižu ēkas un tajās gadsimtiem ilgi uzkrātās mākslas vērtības.

Sarkano ķieģeļu arhitektūra Latgalē

Latgale ir kultūrvēsturisks novads Latvijā. Latgales kultūras mantojumu pārstāv katedrāles, baznīcas, sabiedriskās ēkas, pilsētu ansambļi, kā arī lauku viensētas, raksturīgās apdzīvotās vietas un kultūrainavas. Latgales kultūras tradīcijas – valoda, tautasdziesmas, dejas, amatniecība (īpaši podniecība) veido nozīmīgu Latvijas nacionālās kultūras daļu, piemēram, Aglonas bazilika – viens no lielākajiem Baltijas katolicisma centriem, kas katru gadu pulcē daudzus

tūkstošus svētceļnieku, un savā ziņā tā uzskatāma par Latvijas garīgo un reliģisko centru. Latgales kultūras mantojuma sarakstā ir iekļauti vairāk nekā 600 dažādi objekti: pilis, muižu ansambļi, baznīcas, zemnieku sētas, pilsētu teritorijas. Gandrīz puse no tiem ir nacionālas nozīmes pieminekļi.

Latgalē ir saglabājušies arī daudzi veci muižu un parku kompleksi, kas dibināti vēl 18. un 19. gadsimtā. Sākot ar 19. gs. otro trešdaļu, aizvien jūtāmāk iezīmējas noteiktas izmaiņas sabiedrības sociāli ekonomiskajā attīstībā un atbilstoši tai arī kultūras un mākslas dzīvē (Latvijas pērles, b.g.) Gandrīz visu Latvijas lielāko pilsētu centrālo daļu apbūves struktūra izveidojas tieši 19. gs. otrajā pusē, un tā laika būvmākslas pieminekļi galvenokārt arī nosaka šo pilsētu vides raksturu, to arhitektoniski māksliniecisko seju.

3. attēls. Daugavpils Universitātes Mūzikas un mākslu fakultāte, Saules ielā 1/3.
Foto: J. Keiviša.

4. attēls. Daugavpils psihoneiroloģiskās slimnīcas pirmā korpusa ēka, Lielā Dārza iela 60/62.
(<http://img.fotoblog.lv/688/932/715.jpg>).

Pētot sarkano ķieģeļu celtnes, tiek skatītas Latgales lielākās pilsētas – Daugavpils, Rēzekne un Jēkabpils. Kā zināms, senlaiku sarkano ķieģeļu ēkas ir viena no Daugavpils arhitektūras raksturīgākajām pazīmēm, tā ir vērtība, kas ir jā saglabā. Sarkano ķieģeļu ēkas Daugavpilij ir raksturīgas kopš 19. gadsimta, kad tapa pilsētas vēsturiskais centrs. Sarkano ķieģeļu ēkās redzams viens no eklektisma paveidiem, taču ne visas var attiecināt tieši uz eklektismu (Baranovska, b.g.). Būvniecības tradīcijas var iedalīt divos posmos – vēsturiskajā un pēckara. Pie vēsturiskajām pieder daudzas ēkas, tostarp, Daugavpils domes ēka K. Valdemāra ielā, Psihoneiroloģiskā slimnīca, Poļu valsts ģimnāzija u.c. Viens no spilgtākajiem eklektisma paraugiem ir ēka Saules ielā 1/3, kurā nesen atradās **Daugavpils Universitātes Mūzikas un mākslu fakultāte** (skat. 3. att.). Šīs ēkas fasādei ir bagātīga sarkano ķieģeļu plastika, taisnas un liektas dzegas, starpdzegas, arkas un konsoles. Šajā ēkā, kuru agrāk sauca par Livšica namu, atradās pirmā telefona centrāle Daugavpilī, no 1921. gada – Skolotāju institūts. Daugavpilī un Latvijā “sarkano ķieģeļu stils”, kļuva aktuāls ap 1907. gadu, kad ķieģeli sāka izmantot ne tikai būvmateriālu, bet arī kā dekoratīvu elementu. Ap to laiku Grīvā darbojās ķieģeļu ceplis, kuram māli tikuši piegādāti no Kalkūnes (Jonāne, 2009). Sarkano ķieģeļu stila kopēji bija izcilie arhitekti Makss Pauls Berči, Reinholds Šmēlings, Vilhelms Bokslafs un Vilhelms Neimanis, kurš 19. gs beigās vairākus gadus bijis arī Daugavpils galvenais arhitekts. Viņš ir autors vairākām ķieģeļu stila ēkām Daugavpilī, tostarp **Psihoneiroloģiskajai slimnīcai** (skat. 4. att.). Daudzas ēkas no sarkanajiem ķieģeļiem būvētas pēc Otrā pasaules kara, balstoties uz pirmskara tradīcijām. Sarkano ķieģeļu stils izmantots rūpniecības ēku un noliktavu būvniecībā. 20. gs. piecdesmitajos gados tapušas pēdējās sarkano ķieģeļu ēkas, vēlāk jau sekoja padomju laika arhitektūra.

Daugavpils apbūvē sastopamas neparasti daudz sarkano ķieģeļu stila ēku. **Ugunsdzēsēju depo** – (skat. 5. att.), kas joprojām funkcionē ugunsdzēsēju vajadzībām, kā to bija paredzējuši tā laika arhitekti.

5. attēls. Daugavpils ugunsdzēsēju depo, Rīgas ielā 1/3. Foto: J. Keiviša.

6. attēls. Daugavpils, Poļu valsts ģimnāzijas ēka, Varšavas ielā 2. Foto: J. Keiviša.

2014. gada nogalē Daugavpils domei ar Polijas valdības atbalstu izdevās atjaunot **Poļu valsts ģimnāzijas ēku** (skat. 6. att.). V. Smerteva atradusi arhīva ziņas, ka vēl pagājušā gadsimta divdesmitajos gados tur atradusies šifera fabrika. Pēc Otrā pasaules kara ēkā darbojas 10. vidusskola, bet 90. gadu sākumā tur izveidojusies J. Pilsudska Poļu vidusskolu, kas 2008. gadā ieguvusi Poļu valsts ģimnāzijas statusu. Fotogrāfijā iemūžināts rekonstruētās Poļu valsts ģimnāzijas fasādes fragments.

7. attēls. Daugavpils, Skrošu rūpnīca, Varšavas ielā 28. Foto: J. Keiviša.

8. attēls. Daugavpils, Latgales Transporta un sakaru tehniskā skola, Varšavas ielā 11. Foto: J. Keiviša.

Daugavpils skrošu rūpnīca ir sporta un medību munīcijas ražošanas uzņēmums. Rūpnīca ir celta 1886. gadā. Tā ir vairākkārt pārbūvēta un paplašināta – 1911. gadā tika uzcelts unikālais sarkano ķieģeļu tornis (skat. 7. att.), kurš tiek izmantots arī mūsdienās – tas ir vienīgais joprojām strādājošais svina liešanas tornis Eiropā. Jau no pašiem pirmsākumiem rūpnīcā galvenais ražošanas virziens ir bijis svina apstrāde – no tā izgatavoja skrotis, plombas, loksnes. Padomju laikā Daugavpils skrošu rūpnīca bija viens no lielākajiem rūpniecības uzņēmumiem Daugavpilī.

Vēl viens sarkanās arhitektūras paraugs ir ebreju skolas ēka, kura tika celta 1901. gadā, bet mūsdienās to pārņēmusi cita izglītības iestāde – **Latgales Transporta un sakaru tehniskā skola** (skat. 8. att.).

9. attēls. Daugavpils domes ēka, Valdemāra ielā 1. Foto: J. Keiviša.

10. attēls. Daugavpils, Valsts Bankas ēka. Ģimnāzijas ielā 12. Foto: J. Keiviša.

Daugavpils domes ēka (skat. 9. att.) sākotnēji tika celta kā garnizona klubs, kur cara armijas virsnieku atpūtas pasākumos piedalījies arī dzejnieks Andrejs Pumpurs ar kundzi.

Latvijas Republikas laikā ēkā darbojās pilsētas valde, padomju laikā – partijas komiteja, bet atjaunotajā Latvijā valstī ēkas saimniece atkal ir Daugavpils pašvaldība.

Valsts Bankas ēka (skat. 10. att.) celta 19. gadsimta beigās. Bankas fasāde bagātīgi rotāta ar klasicisma un renesanses stilam raksturīgām detaļām. Uzcelta bankas vajadzībām, un vairāk nekā 100 gadus ilgajā vēsturē tur visas varas vienmēr skaitījušas un glabājušas naudu. Diemžēl drošības apsvērumu dēļ apmeklētājiem liegta iekštelpu apskate, lai gan pašreizējie darbinieku kabineti joprojām ir rotāti ar grezniem interjeriem, kurus ēkas īpašnieks saglabājis neskartus (Sarkanais stils Daugavpilī, b.g.).

Ne mazāk vērtīga Jēkabpils pilsētā ir sarkano ķieģeļu mūra ēku arhitektūra, kurai piešķirts tikai vietēja rakstura arhitektūras pieminekļa statuss. Tās būvniecība notiek 19. gs. beigās un 20. gs. sākumā, kad Jēkabpils ietverta Krievijas impērijas Vitebskas guberņas apgabalā. Šis celtniecības stils līdz mums nonāca, pateicoties vairākām sakritībām (Kalniņa, 2009). 19. gs. vidū historisma stila ietekmē Vācijā radās arhitektūras virziens (Hannoveres skola), kas saskatīja neapmestu ķieģeli arhitektūrā kā racionālu un laikmetīgu būvmateriālu. Tas padarīja arhitektūru ekonomiskāku. Racionālisms atrada atsauciņu arī Krievijas vadošo arhitektu uzskatos, jo neapmestais ķieģelis bija izturīgs mūsu klimatiskajos apstākļos. Eiropā tika izdoti paraugalbumi arhitektūras mezglu risinājumiem (Lukšēvica, 2014). Latvijas teritorijā ķieģeļu arhitektūra kļuva par valsts finansētās jeb „kroņa” arhitektūras sastāvdaļu. To veicināja arī Krievijas būvniecības likums. Reizē ar jauno arhitektūras virzienu uzplaukuma periodā Jēkabpils miestā pieaug nepieciešamība pēc dzīvokļiem, īres namiem. Tā Rīgas ielā šajā laikā tika uzbūvēti vairāk nekā 20 nami, pārsvarā divu stāvu (skat. 11. att. un 12. att.), kas līdz mūsdienām daži saglabājas nemainīga stāvoklī, bet daži saglabājusies daļēji.

11. attēls. Jēkabpils, Bijušā Krustpils ebreju skola, Rīgas iela. (<https://upload.wikimedia.org/jpg>).

12. attēls. Jēkabpils, Dzīvojama māja, Rīgas iela. (<https://upload.wikimedia.org/jpg>).

Sākotnēji pilsētas ielās atradās tikai nelieli koka namiņi, bet 19. gadsimta vidū ielās sāka parādīties pirmie ķieģeļu nami, bet gadsimta beigās daudzi bagātie jēkabpilieši būvēja ķieģeļu mājas, īpaši eklektisma stilā (Lukšēvica, 2014). 1865. gada ielas tika bruģētas. 1878. gada 18. jūnijā pilsētā izcēlās ugunsgrēks, kā rezultātā tika iznīcinātas divas trešdaļas pilsētas. Pēc šī notikuma 20. gadsimta sākumā nami Brīvības ielā un Pasta ielā, īpaši laukuma tuvumā tika uzcelti no jauna vai pārbūvēti. Ķieģeļu arhitektūra Jēkabpils pilsētā ir īpaša un neatkārtojama visas Latvijas kontekstā.

Apbūvei Jēkabpilī raksturīga vienota ielas fronte, atšķirībā no lielākām pilsētām, kur veidojās veseli kvartāli. Sarkano ķieģeļu ēku būvniecības laiks faktiski pārvērta nelielo tirgotāju koka ēku miestu par pilsētiņu ar divstāvu mūra apbūvi (Zeps, 2012). Jēkabpilī 18. gadsimta beigās izveidojās blīva apbūve gar pilsētas ielām. Brīvības iela ir viena no centrālajām, senākajām un garākajām ielām Jēkabpils pilsētā, kas atrodas Daugavas kreisajā krastā, vēsturiskajā Jēkabpilī. Iela ir saglabājusi daļu no senās apbūves, kuras ēkas ir celtas 19. gadsimta 70. gados (skat. 13. att. un 14. att.).

13. attēls. Jēkabpils, Bijušās Jēkabmiesta sieviešu ģimnāzijas īrētā ēka, Brīvības ielā 229. (<https://upload.wikimedia.org.jpg>).

14. attēls. Jēkabpils, 1870. gados būvētie nami, Brīvības iela. (https://upload.wikimedia.org_iela.jpg).

19. gadsimta dzīvojamo ēku ansamblis Brīvības ielā ir viens no Jēkabpils pilsētas kultūrvēsturiskajiem objektiem, kas ietver dzīvojamo ēku ansambļa celtnes no 178. līdz 184. namam. Dzīvojamo ēku ansamblis ir eklektisma stila ķieģeļu ēkas. Garenbūves ēkas ar vismaz diviem logiem un durvīm garenienā orientētas pret ielu ar galiem, kuros atrodas divi logi. Pagalms atrodas starp divām dzīvojamām mājām, tāpēc parasti viena no ēkas garenienām, kas iziet uz kaimiņa pagalmu, ir būvēta bez logiem (Zeps, 2012).

Pašlaik dzīvojamo ēku ansambļa ēkās 182/184 atrodas viesnīca un krogs „Hercogs Jēkabs” (skat. 15. att.).

15. attēls. Jēkabpils, viesnīca „Hercogs Jēkabs” Brīvības iela 182 (<http://galerija.celotajs.lv/g/a.jpg>).

16. attēls. Jēkabpils, Jēkabpils Valsts ģimnāzijas vecā galvenā ēka. (<https://upload.wikimedia.org.jpg>).

Sarkano ķieģeļu arhitektūras paraugs ir arī **Jēkabmiesta sieviešu ģimnāzija** (skat. 16. att.), kuru nodibināja 1911. gadā pilsētas mirtiesneša meita Klaudija Martinovna Karp. Iesākumā skolai savu telpu nebija, tāpēc tika īrētas divas ēkas – sarkano ķieģeļu māju uz tagadējās Brīvības un Zaļās ielas stūra (skat. 13. att.) un namu uz Zaļās un Pasta ielu stūra dienvidu pusē. Pēc skolas nodibināšanas Klaudijas jaunkundzi drīz apprecēja bagātais rūpnieks un dzirnavu īpašnieks Less, kurš kā kāzu dāvanu savai sievai uzbūvēja skolas vajadzībām lielu divstāvu korpusu – sarkano ķieģeļu ēku (pašlaik Jēkabpils Valsts ģimnāzijas vecā galvenā ēka). Skolas ēka tika uzbūvēta viena gada laikā uz smilšaina liela laukuma, uz kura pirms tam bija notikuši gadatirgi (Lukšēvica, 2014).

Pētot sarkano ķieģeļu arhitektūru Latgales teritorijā, jāmin Rēzeknes pilsēta, kuras pilsētbūvnieciskās attīstības vēsturē ļoti skaidri jūtama organiska pēctecība un konsekvence pieņemto risinājumu īstenošanā. 19. gs. radītā pilsētas plānojuma struktūra tās centrālajā daļā saglabājusies līdz mūsdienām bez būtiskām izmaiņām. 19.-20. gadsimta mijā tapa raksturīgas būves no sarkanajiem ķieģeļiem (Rancāne, 2001).

17. attēls. Rēzekne, Latgales iela.
Foto: D. Kļaviņš.

18. attēls. Rēzekne, Ērgļa aptieka, Latgales iela 41. Foto: D. Kļaviņš.

Latgales iela ir viena no senākajām ielām Rēzeknē (skat. 17. att.). Lai gan tā ir vien 847 m gara, tomēr tā ir viena no noslogotākajām pilsētas ielām. Latgales ielā daļēji saglabājusies pilsētai raksturīgā 19. gadsimta beigu apbūve, kur ēkām raksturīgas Vitebskas baroka iezīmes.

Daudzās 20. gadsimta sākumā izdotajās atklātnēs redzama bruģēta iela ar vienkāršiem un divstāvu namiem abās pusēs, daudzām bodītēm un amatnieku darbnīcām, kas izraibinātas ar neskaitāmām izkārtnēm (Suseja, 2015). Līdz mūsdienām cauri kara postam ir saglabājušās vairākas pagājušā gadsimta sākuma sarkano ķieģeļu ēkas.

19. attēls. Rēzekne, nams Atbrīvošanas alejā 92. Foto: J. Keiviša.

Latgales ielā atrodas vairākas ēkas – valsts un vietējas nozīmes arhitektūras pieminekļi. Dārzu ielas krustpunktā atrodas viena no senākajām ēkām pilsētā – **Ērgļa aptieka** ar savu īpašo vēsturi (skat. 18. att.). Par aptiekas celšanas 1882. gadu vēstī marmora plāksne pie ēkas sienas. Ziņu avoti liecina, ka Ērgļa aptiekas nosaukums izvēlēts gan šī putna varenības un gudrības dēļ, gan arī tāpēc, ka tēls atbilda Krievijas impērijas heraldikai (Rancāne, 2001). No 1919. gada jūnija līdz 1920. gada janvārim Rēzekne bija Latvijas galvaspilsēta, un šajā ēkā mitinājās valdība. Latgales ielā cieši viens pie otra slejas 20. gadsimta sākuma sarkano ķieģeļu nami katrs ar savu auru un vēstures dvesmu.

19.-20. gadsimta būves no sarkanajiem ķieģeļiem sastopamas uz Atbrīvošanas alejas un Brāļu Skrindu ielas stūra, kur kādreiz atradusies apgāda **Dorbs un Zineiba tipogrāfija** (skat. 19. att.). Ēka uzcelta 1911. gadā kā īres un veikalu māja. Arhitekts nav zināms. Ēka celta eklektisma stilā, fasādes apdarē tiek izmantoti renesanses motīvi. Fasāžu apdare veidota figurālā ķieģelī (Smolicka, 2014). Nams ir spilgts „ķieģeļu stila” paraugs ar reģionālām īpatnībām. Tas pārsvarā saglabājies tādā izskatā, kāds bijis pirms Pirmā pasaules kara. To pašu var teikt par fasāžu izskatu. Atbrīvošanas alejā 92, atrodas Rakstnieka **Jurija Tiņanova dzīvesvieta** (skat. 20. att.). Šādas 19.-20. gadsimta sākumā celtās ēkas, veidotas no 20 dažādu veidu sarkano ķieģeļu mežģinēm, ir Rēzeknes vēsturiskā centra raksturīga iezīme. Ugunssarkanie ķieģeļi tika dedzināti tepat netālais Tūmužu ķieģeļu ceplī.

20 attēls. Rēzekne. Atbrīvošanas alejā 94.
(<https://lh6.googleusercontent.com/68uq0/.JP>).

21. attēls. Rēzekne, Ebreju bankas ēka, Krāslavas ielā 6.
(<http://www.kasnotiek.lv/media/events/250/d94e7c.jpg>).

Rēzeknes pilsētā viena no senākajām ēkām ir **Ebreju bankas ēka** (skat. 21. att.), kas atrodas Krāslavas ielā 6. Tautā saukta par Ebreju banku, jo tās oficiālais nosaukums bija “Pirmā Ebreju krājaizdevumu sabiedrība”. 1939. gadā tā pārdēvēta par krājaizdevumu sabiedrību “Diskonts”. Bankā darbojušies vairāki Rēzeknes sabiedrībā pazīstami ebreju tautības pārstāvji. Ilggadējā Latgales Kultūrvēstures muzeja krājuma glabātāja Silvija Ribakova stāsta, ka pēckara gados bankas ēka pildīja dzīvojamās mājas funkciju.

Secinājumi

Latgales teritorijā 19. gs. beigās un 20. gs. sākumā sarkano ķieģeļu arhitektūra bija nozīmīga apdzīvoto vietu apbūvē. Sarkano ķieģeļu ēkas stilam raksturīgi noteikti oriģināli formveides paņēmieni – visu kompozīcijas elementu vienmērīgs ritms, plastiskās apdares piesātinātība un elementu jēdzieniskā nepārprotamība – „ķieģeļu stila” formas pārsvarā tika patapinātas no gotikas stila arhitektoniskajiem paņēmieniem.

Sarkanais ķieģelis kā būvmateriāls bija īpaši iecienīts dzīvojamo ēku arhitektūrā. 19. gs. beigās un 20. gs. sākumā sarkanais ķieģelis, kā celtniecības materiāls tika izmantots ne tikai praktiskiem, bet arī estētiskiem mērķiem. Ēku fasādēm raksturīga izteikta plastika, kas panākta ar profilētu un formķieģeļu mūrējumu. Fasāžu mākslinieciskā risinājuma motīvi pārsvarā aizgūti no vēsturiskiem stiliem, iecienīti ir gan renesanses, gan baroka, gan klasicisma motīvi.

Latgales sarkano ķieģeļu arhitektūrai pamatā ir klasiskas arhitektūras formas, kas izpaužas kompaktā un skaidrā būvapjomu telpiskā risinājumā.

Terminu „ķieģeļu stils” nereti lieto, lai apzīmētu vienu no eklektisma formāli stilistiskajiem novirzieniem 19. gadsimtā vai 20. gadsimta sākumā, kas uz vispārējā apbūves fona atšķiras ar savām lielākoties vienīgi ķieģeļu mūrī veidotajām fasādēm, kurām parasti ir figurāli izmūrētas dzegas.

Sarkano ķieģeļu arhitektūra 19. gs. beigās un 20. gs. sākumā Latgales teritorijā ir sastopama, gan lielākās un mazākās pilsētās, gan lauku vidē. Latgalē ir saglabājušies līdz mūsdienām vairāki spilgti Sarkano ķieģeļu arhitektūras paraugi.

Summary

In the end of 19th century and in the beginning of 20th century the towns were growing, building has developed fast in Latvia. Together with development of industry and commerce, there was need to make new principals in building and planning of towns. In the construction of towns centers of economic and administrative life, blocks of facilitated houses appeared. Instead of one or two floor houses many-storied houses were built. In the regions of the big industries there were workers suburbs.

In the end of 19th century and in the beginning of 20th century the ways of artistic composition of eclecticism completely have changed. Scale of building became more complicated, facades became more plastic, architectonic and ornamental decor became more satiated. Contradiction between solution of contemporary spatial construction and outside artistic decoration became stronger. (Zilgalvis, 2002).

During the research of red bricks architecture the biggest towns in Latgale were studied – Daugavpils, Rezekne and Jekabpils. Latgale is cultural historical region of Latvia. Cultural inheritance of Latgale is represented by architectural monuments as cathedrals, churches, public buildings, town ensembles, farmsteads, settlements and

cultural landscapes. Architecture of red bricks in Daugavpils is one of characteristic features of the town, it is value which must be preserved. The style of red bricks is in Daugavpils from 19th century when town's historical centre was built. On the buildings of red bricks the one of the variety of eclecticism is seen, but not all buildings can be related to eclecticism. (Baranovska, b.g.) Traditions of construction can be divided to two stages – historical and after war. To historical stage are related such buildings as council building of Daugavpils, psycho-neurological hospital, Polish State High school etc.

For the red bricks architecture Jekabpils is not less worthy. These buildings are local architectural monuments. They were built in the end of 19th century and in the beginning of 20th century when Jekabpils was the part of Russian Imperia, Vitebsk Governorate. This style of buildings was preserved thanks to several contingencies (Kalniņa, 2009). In the middle of 19th century in the result of influence of historicism, in Germany the direction of architecture appeared (school of Hannover), it showed the idea that brick is rational and temporal building material. The architecture became economizing. Rationalism was acceptable also for Russian architects, as bricks were resistant for climatic conditions. In Europe some scrapbooks of architecture were released to solve architector's problems (Lukšēvica, 2014). On the territory of Latvia brick architecture became national. It was supported also with Russian building law. Together with that in Jekabpils there was need for appartements, many-store houses.

In the research of red bricks architecture in Latgale region Rezekne also should be mentioned. Organic continuity and consistency prevail in the solutions in building Rezekne town. The structure of town's center made in 19th century still is preserved without grate changes. Buildings from red bricks were made during 19th-20th century. Latgale Street is one of the oldest streets in Rezekne. It is 847 m long. Lots of buildings on the street are preserved with remarks of Vitebsk baroque architecture. Buildings from red bricks are all along the street – each with its own historic aura and whiff.

Thanks the research of red bricks architecture and its stylistic development in Latvian towns we can see that there are a lot of buildings made from red bricks. This style can be characterized by some ways – all elements are in one rhythm, plastic decoration is saturated, elements are logical – shapes of brick style are developed from architectonic ways of Gothic style.

Literatūra un avoti

1. *19. gadsimta beigu un 20. gadsimta sākuma Latvijas arhitektūra*. Skatīts: 20.02.2016. Pieejams: <http://www.makslasvesture.lv>.
2. Baranovska, I. (2009). 27. februāris). Daugavpils sarkano ķieģeļu bagātība. *Latgales laiks*, 23. lpp.
3. Dēliņa-Lipska, D. (2005). 10. maija). Eklektisms jeb Vēsturisko stila atdarinājums. *Neatkarīgā Rīta Avīze*, 21. lpp. Skatīts: 05.03.2016. Pieejams: www.lursoft.lv.
4. Jonāne, E. (2009). *Daugavpilī – unikāla sarkano ķieģeļu arhitektūra*. Latgales Laiks. Skatīts: 09.04.2016. Pieejams: <http://www.lvportals.lv/visi/likumi-prakse/189128-daugavpili-unikalasarkano-kiegelu-arhitek-tura/?show=coment>.
5. Kalniņa, D. (2009). *Sarkano ķieģeļu arhitektūra kā viena no pilsētas vērtībām*. Skatīts: 27.07.2016. Pieejams: <http://nra.lv/izklaide/p-s-kultura/9045-sarkano-kiegelu-arhitektura-ka-viena-no-pilsetas-vertib-am.htm>.
6. Krastiņš, J. (2005). *Rīgas arhitektūras stili*. Rīga: Jumava.
7. Krastiņš, J. (b.g.). *Arhitektūras stili Latvijā*. Skatīts: 25.03.2016. Pieejams: http://e.znet.lv/Arhitekt_stili_Latvija_Text.pdf.
8. Krastiņš, J.; Strautmanis, I. & Dripe, J. (1998). *Latvijas arhitektūra no senatnes līdz mūsdienām*. Rīga: SIA BALTIKA.
9. Latvijas pērles. (b.g.). *Kultūrvēsturisks ceļvedis pa 40 skaistākajām Latvijas pilīm un muižām*. Rīga: Izdevniecība AGB.
10. Lukšēvica, D. (2014. septembris). *Rīgas ielas arhitektūra*. Jēkabpils vēstis. Nr. 10 (229). 6-7. lpp. Pieejams: <http://www.jekabpils.lv/sites/default/files/jekabpils-vestis/2014/jekabpilsvestis-septembris-2014.pdf>.
11. Kultūrvēstures muzeja krājums, inv. Nr. 15032.
12. Rancāne, A. (2001). *Rēzeknes centru skar pārmaiņas*. Skatīts: 20.07.2016. Pieejams: <http://www.diena.lv/arhivs/rezeknes-centru-skar-parmainas-11135505>.
13. *Rēzekne septiņos stāstos*. (2002.). LKM bibliotēka nr. 12658.
14. *Sarkanais stils Daugavpilī*. (b.g.). Skatīts: 23.02.2016. Pieejams: <http://www.building.lv/251-modes-tendences/102092-sarkanais-stils-daugavpili>.
15. Smolicka J.; Žagata D. (2015). 14. februāris). Surmoņina nama nolietojums – 70 procenti. *Rēzeknes Vēstnesis*, 3(222), 5. lpp. Latgales Kultūrvēstures muzeja krājums, inv. Nr. 10352.
16. Suseja R., (2015). *Zināmais un nezināmais Latgales ielā*. Skatīts: 10.08.2016. Pieejams: https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=893997114023741&id=807198886036898&substory_index=0.
17. Smolicka J. (2014). 29. novembris). Operācija „Glābšana”. *Rēzeknes Vēstnesis*, 20(217), 2. lpp. Latgales
18. Zeps, J. (2012). *Jēkabpils. Brīvības iela*. Skatīts: 7.08.2016. Pieejams: <http://www.zudusilatvija.lv/objects/object/24203/>.
19. Zilgalvis J. (2002). *Daugavas muižas 18. gs.-20. gs. sākumā*. Rīga: Apgāds Izglītība.